

Aktif Spor Yapan ve Yapmayan 12-14 Yaş Ortaokul Öğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinin İncelenmesi

Pelin AYDIN, Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Adnan ERSOY, Dumlupınar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Neslişah AKTAŞ, Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

ÖZET

Çalışmanın amacı, ortaokullarda öğrenim gören ve düzenli olarak aktif spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şiddet eğilimlerinin incelenmesidir. Çalışmanın örneklemini Kütahya ilindeki ortaokullarda öğrenim gören, yaşları 12 ile 14 arasında değişen, 101'i kız, 99'u erkek toplam 200 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan kişisel bilgi formunun yanı sıra Göka ve arkadaşları tarafından geliştirilen şiddet eğilimi ölçeği kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS paket programı kullanılmış olup veri toplama aracının güvenilirliği test edildikten sonra verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadığının belirlenmesi için tek örneklem Kolmogorov-Smirnov testi, hipotez testleri olarak ise ikili karşılaştırmalar için Bağımsız Örneklem t-testi, üçlü ve daha fazla karşılaştırmalar için ise tek yönlü varyans analizi testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin şiddet eğilimlerinde cinsiyet ve spor yapma durumlarına göre anlamlı bir farklılık saptanmazken, öğrenim gördükleri sınıf ve algılanan sınıf içi başarı durumlarına göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Bu çalışma sınıf ve başarının ortaokul öğrencilerinde şiddet eğiliminin yordayıcıları olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Şiddet, Şiddet Eğilimi, Ortaokul.

Examining 12-14 Age Secondary School Students' Tendency to Violence doing Active Sport or not

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate secondary school students' tendency to violence, doing active sport or not. The sampling group of the study was consisted of 101 girls and 99 boys in the total 200 secondary school students in Kütahya city center of whose ages differs between of 12-14. In the study tendency to violence scale, developed by Göka and colleagues, was used as data gathering tool. In the evaluation of the data SPSS package program for Windows was used and after reliability of the scale was assessed One Sample Kolmogorov-Smirnov test was applied for if the obtained data was showing normal distribution and also as hypotheses tests Independent Samples t Test was applied for pairwise comparisons and One Way ANOVA test was applied for triple or more comparisons. As a result of the study there were no significant differences between students' tendency to violence according to their ages and sport participation situations, on the other hand there were significant differences according to their class and perceived success in class. This study showed that class and perceived success in class are predictors of tendency to violence.

Key Words: Sport, Violence, Tendency to Violence, Secondary School.

GİRİŞ

Şiddet dilimize Arapçadan geçmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamus-ı Türkî' ye bakıldığında, şiddetin ve içeriğinin; sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma, kaba ve sert muamele, mükâfat ve ceza vermede mübalağa, peklik, müsaadesizlik, sıkı ve ziyadelik olarak geçtiği görülmektedir (Yakut, 2012).

Öğütölmüş (1995)' e göre şiddet; "başkalarına zarar vermek ya da yaralamak amacıyla kullanılan fiziksel güç" ya da "güç ve kuvvetin, başkalarını birtakım haklardan mahrum etmek gibi adaletsiz bir biçimde kullanılması" olarak ele alınırken; Gençoğlu ve ark (2014) şiddeti ihmal ve kötüye kullanım, psikolojik baskı, cinsel şiddet, fiziksel şiddet gibi kategoriler halinde değerlendirmektedir.

Araştırmacılar yukarıda ki tanımlarda öngöröldüğü şekilde şiddet kavramının ve içeriğinin her insanda farklı biçimde algılanabileceğini belirtmişlerdir (Gözütok, 2008: 93; Koç, 2011: 24). Şiddet kimi bireyler tarafından itmek, tokat atmak, tekmelemek, tükürmek, yumruklamak, kol kıvırmak, kol bacak kırmak, saçından sürüklemek gibi fiziki eylemler olarak algılanırken; kimileri tarafından ise temel ihtiyaçlarını esirgemek, gerektiği halde tıbbi tedavi almasını engellemek, silahla yaralamak, öldürmek gibi birçok anlamda algılanabilmektedir. (Eken, 1996).

Acet (2005)' e göre şiddet içerikli davranışlar, insanlarda şiddet kullanma, kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onurunu kırmak, sükûnet ve huzura son vermek, birinin hakkını çığnemek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak; yıkıcı aşırı davranışlarda bulunmak, aşırı derecede öfke ifade etmek şekillerinde kendini gösterebilmektedir.

Chandler vd (2002: 221)' e göre her ne kadar şiddet ve saldırganlık kavramları iç içe geçen kavramlar olarak kullanılsa da özünde şiddet daha çok fiziksel bir anlam ifade etmekte ve saldırganlığın daha şiddetli hali olarak ele alınmalıdır.

Peki, bireyleri şiddete iten nedenler nelerdir? Artur (2006)' ya göre; ailede sevgi ve ilgi eksikliği, aile içi şiddet, kalabalık sınıflar, arkadaşlıkla ilgili sorunlar, sosyal çevrenin kişiyi korumakta yetersiz kalması, gelecek kaygısı, medyada şiddet içeren dizi film ve programların gösterilmesi, şiddet içeren internet, atari vb. oyunları, alkollü içecekler ve bağımlılık yapan madde kullanımı ve benzeri durumlar bireyleri şiddete iten başlıca nedenlerdir.

Benzer şekilde Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (2005) yaptığı araştırmada da şiddet içerikli davranış gösteren kişinin sosyal ve psikolojik açıdan eksikliklerinin olduğunu ve aynı zamanda çocukluklarında şiddete maruz kalmış bireylerin de ilerleyen yaşamlarında şiddetle karşılaştıklarında bunu kendi suçları ya da eksikliklerinin kaynağı olarak algıladıklarını belirtmiştir.

Günümüzde eğitim kurumlarında güncel bir sorun haline gelen ve gençler arasında yaralama ve ölümlerle sonuçlanan kavgaların artmasına yönelik şiddet olayları medyada sıkça yer bulmaktadır. Ayrıca televizyonda fazla şiddet filmleri izlemenin gençlerde saldırgan davranışlara yol açtığı sonucuna varılmaktadır (Şahin, 1999; Avcı, Güçray, 2010).

Üstün ve ark. (2007)' e göre eğitim kurumlarında meydana gelen şiddet olayları incelendiğinde özellikle iletişimin zayıf olduğu aile yapısı şiddete meyil verirken, akran grupları da saldırganlığı ortaya çıkaracak ve bunu uygulayabilecek ortamı hazırlamakta olduğunu belirtmiştir. Haskan ve Yıldırım (2014) ise karşı cinsle ilişkilerde yaşanan şiddetin ve gençler tarafından başvuru şiddetin en sık karşılaşılan şiddet türleri olduğunu ifade etmektedir. Nitekim okullarda şiddetin bir salgın haline gelmekte olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmaya çalışılmıştır (Tuzgöl, 2000; Üstün ve ark., 2007; Haskan, 2009).

Şiddet, saldırganlığın bir çeşididir ve saldırgan davranışın uç noktasıdır (Kalkavan ve ark., 2007). Yani her saldırgan davranış, şiddet içermeyebilir (Kılıçgil, 2003).

Şiddet eğilimi ise, bireylerin şiddete ilişkin duygu, düşünce ve davranışlarından oluşmaktadır. Bu kavram bireylerin yalnızca şiddet davranışları ile sınırlı değildir. Her hangi bir durumda şiddete başvurmak kadar, şiddet kullanımının haklı olduğunu düşünmek de şiddet eğilimi anlamına gelmektedir (Haskan, 2009).

Bu bilgilerden yola çıkarak bu çalışmada ortaokul öğrencilerinde spor yapan ve yapmayanların şiddet eğilimlerini belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan anket sonuçlarına göre spor yapan öğrencilerin, ilgilendikleri spor dallarına paralel olarak şiddet eğilimlerine dikkat çekilmiştir. Aile yapısının, eğitim seviyesinin, cinsiyetin, yaşın, maddi gelirin ve aktif olarak ilgilenilen spor dalının öğrencinin şiddet eğilimi üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur.

MATERYAL METHOD

Çalışma Deseni: Çalışma deseni çalışmanın amacına uygun olduğu düşünülen nicel araştırma yöntemlerinden tarama araştırması tekniği ele alınarak tasarlanmıştır (Gratton, Jones, 2010: 104; Büyüköztürk vd, 2012: 14).

Çalışma Grubu: Çalışma grubunu Kütahya il merkezinde bulunan; Bahçelievler Kadir Adlım İlköğretim Okulu, Parmakören İlköğretim Okulu, 30 Ağustos İlköğretim Okulu ve Abdurrahman Paşa İlköğretim Okullarından tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen 200 öğrenci oluşturmaktadır.

Çalışmada yer alan öğrenciler ortaokul altı, yedi ve sekizinci sınıfta okumaktadır. Öğrencilerin yaşları 12-14 arasında değişmekte ve 101' i kız, 99' u erkektir. Çalışmada aktif olarak spor yapan öğrenci sayısı 119, spor yapmayan öğrenci sayısı 81 dir. Çalışmada aktif olarak spor yapan öğrencilerin belirlenmesinde beden eğitimi dersi haricinde haftada en az iki gün hafif, orta veya yüksek şiddette fiziksel aktiviteye katılma şartı aranmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile deneklerin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, sınıf, okul başarısı, aktif spor faaliyeti, ailenin ekonomik düzeyi ve gelir durumu vb.) hakkında bilgiler toplanmıştır.

Şiddet Eğilim Ölçeği: Bu ölçek, Göka, Bayat ve Türkçapar tarafından 1995 yılında Milli Eğitim Bakanlığı adına yürütülen bir çalışma için geliştirilmiş ve T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun "Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet" konulu araştırmasında (1998) 7-14 yaş grubu çocukların şiddet eğilimlerini ölçmek için temel yapısı değiştirilmeksizin yeniden desenlemiş ve kapsam geçerliliği sağlanmıştır.

Şiddet eğilim ölçeğinde her bir soruda "tamamen katılıyorum", "katılıyorum", "kararsızım", "katılmıyorum" ve "kesinlikle katılmıyorum" şeklinde beş derece mevcuttur. Bu dereceler, +1,+2,+3,+4,+5 değerinde puanlara sahiptir. Dolayısıyla bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan $20 \times 5 = 100$, en düşük puan ise $20 \times 1 = 20$ puandır. Ölçekten alınan puanın yüksek oluşu, şiddet eğiliminin yüksek olduğunu, düşük olması ise şiddet eğiliminin düşük olduğunu göstermektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1998).

Verilerin toplanması: Çalışmada gerekli izinler alındıktan sonra veri toplama aracının uygulaması 2013-2014 eğitim öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracının uygulaması ders saati dışında, güvenli sınıf ortamında, araştırmacı ve öğretmen gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı uygulanırken çalışmanın amacı anlatılarak öğrencilerden anket formlarının ilk sayfasındaki uyarıları dikkate almaları istenmiştir. Ayrıca daha sağlıklı bilgilere ulaşılabilmesi için formlara isimlerini yazmamaları uyarısında bulunulmuştur. Yapılan incelemede 200 katılımcıdan 8' inin anket formunun doldurulmasında eksiklikler görülmüş ve 192 anket formu değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Verilerin Analizi: Verilerin değerlendirilmesinde öncelikle çalışmada yer alan öğrencilerin şiddet eğilimlerini ölçmek amacıyla kullanılan şiddet eğilimi ölçeğinin örneklem grubu için güvenilirliği test edilmiştir ve toplam ölçek için cronbach's alpha iç tutarlılık katsayısı ,803 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan maddeler çıkarıldığında toplam ölçek için hesaplanan cronbach's alpha iç tutarlılık katsayısında herhangi bir artışa neden olmadığı için çalışma da orijinal ölçek formu kullanılmıştır. Daha sonra veri toplama aracı faktör analizine tabii tutulmuştur. Analiz sonuçlarına göre Kaiser-Meyer-Olkin test değeri ,784 olarak hesaplanırken, Bartlett testi sonucunun ise anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0,01$). Faktör analizi sonucunda veri toplama aracının tek faktörlü yapıyı desteklediği ve toplam varyansın 23,534' ünü açıkladığı saptanmıştır.

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	,784	
Approx. Chi-Square	899,524	
Bartlett's Test of Sphericity	df	190
	Sig.	,000

Öğrencilerin demografik bilgilerinin frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları hesaplanmıştır. Verilerin dağılımlarının belirlenmesi için tek örneklem Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış ve basıklık ve çarpıklık değerleri histogram grafiği çizilerek yorumlanmıştır. Buna göre veriler normal bir dağılım göstermektedir. Bu sebeple çalışmada yer alan öğrencilerin şiddet eğilimleri arasında var olabilecek anlamlı farklılıkların belirlenmesi için bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi testleri kullanılmıştır. Tespit edilen anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için ise Tukey's Hsd çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1: Cinsiyete göre t testi sonucu

		N	X	ss	t	p
Şiddet Eğilimi	Kadın	102	54,10	13,47	0,01	0,99
	Erkek	90	54,08	12,63		

Analiz sonuçlarına göre çalışmada yer alan öğrencilerin cinsiyetlerine göre şiddet eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($t_{0,05} = 0,01$; $p > 0,05$).

Tablo 2: Aktif olarak spor yapma durumuna göre t testi sonucu

		N	X	ss	t	p
Şiddet Eğilimi	Evet	118	53,85	13,43	-0,33	0,74
	Hayır	74	54,47	12,49		

Analiz sonuçlarına göre çalışmada yer alan öğrencilerin cinsiyetlerine göre şiddet eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($t_{0,05} = -0,33$; $p > 0,05$).

Tablo 3: Öğrenim görülen sınıfa göre tek yönlü varyans analizi testi sonucu

	N	X	SS	F	p	Fark Tukey
6. Sınıf	94	50.35	10.69			
7. Sınıf	42	58.28	15.00	5.31	0.00	1-2 1-3
8. Sınıf	56	57.21	13.51			

df= 2-191

Analiz sonuçlarına göre öğrencilerin sınıf değişkenine göre şiddet eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($F_{(0,05)}= 5.31$; $p<0.01$).

Tablo 4: Algılanan sınıf içi akademik başarıya göre tek yönlü varyans analizi testi sonucu

	N	X	Ss	F	P	Fark Tukey
Çok Başarılı	32	47.84	10.21			
Başarılı	70	53.97	13.50	8,21	0,00	1-3
Orta	90	56.40	12.96			

df=2-191

Analiz sonuçları öğrencilerin sınıftaki başarı değişkenlerine göre şiddet eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir ($F_{(0,05)}= 8.21$; $p<0.01$).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışma bulguları incelendiğinde öğrencilerin cinsiyetlerine göre şiddet eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Sonuçlar değerlendirildiğinde, iki grubun da ortalamalarının birbirine yakın olduğu ancak kız öğrencilerin şiddet eğilimlerinin çok küçük bir derecede de olsa yüksek olduğu görülmektedir.

Analiz sonuçları ayrıca spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şiddet eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir. Her ne kadar aktif olarak spor yapmayan öğrencilerin şiddet eğilimleri daha yüksek bulunsada bu fark anlamlı bulunmamıştır. Öğrencilerin aynı sosyal çevreyi paylaşmasının bu sonuca etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Çalışma bulguları incelendiğinde çalışmada yer alan öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf değişkenine göre şiddet eğilimleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Analiz sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğrencilerden sınıf

değişkenlerine göre şiddet eğiliminin ortalama puanlarına bakıldığında altıncı sınıf öğrencilerinin şiddet eğilimi ortalama puanlarının ($X=50,35$) yedinci sınıf öğrencilerinin ortalama puanlarından ($X=58,28$) ve sekizinci sınıf öğrencilerinin ortalama puanlarından ($X=57,21$) daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yapılan ikinci aşama testi sonuçlarına göre ise bu farklılığın 6. Sınıf öğrencileri ile 7. Sınıf ve 8. Sınıf öğrencileri arasında olduğu anlaşılmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre ayrıca öğrencilerin algıladıkları akademik başarılarına göre şiddet eğilimleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin algıladıkları başarı düzeylerine göre şiddet eğilimlerinin ortalama puanlarına bakıldığında çok başarılı öğrencilerinin şiddet eğilimleri ortalama puanlarının ($X=47,84$), başarılı öğrencilerinin ortalama puanlarından ($X=53,97$) ve orta düzeydeki öğrencilerinin ortalama puanlarından ($X=56,40$) daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yapılan ikinci aşama test sonuçlarına göre bu farklılığın çok başarılı ve orta başarılı öğrenciler arasında olduğu anlaşılmaktadır. Yani akademik başarı arttıkça şiddet eğiliminin düştüğü söylenebilir. Çalışmanın bu bulgusu literatürdeki benzer çalışma bulgularıyla paralellik arz etmektedir. Üstün ve arkadaşları tarafından (2007)'de yapılan araştırmada şiddet eğilimi olan gençlerin okul başarı düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun da çoğunlukla derslerinde başarısız gençler kendilerini başka yollarla ifade etmeye ve farklı davranışlarıyla ilgi çekmeye çalışmakta olduklarından kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir.

Şiddet veya şiddet eğiliminin önlenmesinde en önemli ve ilk görev, şüphesiz ailelere ve öğretmenlere düşmektedir. Haskan (2009)' e göre çocukların okul hayatıyla ilgili olarak ailelerin ilgili oluşu ve öğretmenlerle işbirliği içinde oluşları şiddete karşı en önemli koruyucu faktör olarak anılmaktadır.

Günümüzde medyada en sık yer alan ve popülerliğini koruyan haberlerden birisi kuşkusuz şiddettir. Toplumda görülen bu şiddetin kaynağı çeşitli etkenlere bağlıdır (Haskan, 2009). Toplumda şiddet içeren olaylardaki artışın okul çağı çocuk ve gençlerini de içine alacak şekilde yaygınlaşması, temel önleme ve müdahale hizmetlerinin hem yerel hem de ulusal boyutta uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Ayrıca yetişen yeni nesli kötü alışkanlık, bağımlılık ve şiddet eğiliminden uzak tutmak adına sportif faaliyetlerin yapılması ve yaygınlaştırılması önem kazanmaktadır. (Bacıoğlu, 2014). Bu ve yapılacak benzer çalışmalarla özellikle gelişim çağındaki gençleri şiddete ve şiddet eğilimine iten sebepler derinlemesine incelenerek şiddetin etkilerinin minimuma indirmek amaçlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acet, M. (2005), *Sporda Saldırganlık ve Şiddet*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Artur, F.T. (2006). *Okulda Şiddet Nasıl Önlenir*, <http://www.ogretmensayfasi.com> sitesinden çevrimiçi erişim, Erişim tarihi: 06.06.2006
- Avcı, R., Güçray, S.S. (2010). *Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Aile Bireylerine İlişkin Problemler, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10(1): 45-76.
- Bacıoğlu, S.D. (2014). *Şiddet ve Saldırganlığın Azaltılmasında Önleme ve Müdahale Programlarının Etkililiği: Meta Analiz Çalışması*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5(42): 294-304.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1998). *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Bilim Serisi: 113, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (2005). *Şiddeti Önleme Platformu Eğitim ve Şiddet Alt Çalışma Grubu Raporu*. www.aile.gov.tr sitesinden çevrimiçi erişim. Erişim tarihi: 15 Ekim 2014.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Geliştirilmiş 11. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Chandler, T., Cronin, M., Wampley, W. (2002). *Sport and Physical Education: The Key Concepts*, Routledge.
- Eken, A. (1996). *Bir Olgu Olarak Türkiye'de Şiddet*, Cogito, 6: 407-410.
- Gençoğlu, C., Kumcağız, H., Ersanlı, K. (2014). *Ergenlerin Şiddet Eğilimine Etki Eden Ailevi Faktörler*. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(2): 639-652.
- Gratton, C., Jones, I. (2010). *Research Methods for Sports Studies*. 2nd Press Routledge.
- Haskan, Ö. (2009). *Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı.
- Haskan, Ö., Yıldırım, İ. (2014). *Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education) 29(1): 157-168.
- Kalkavan, A., Acet, M., Özdilek, Ç., Karavelioğlu, M., Koç, H., Şinoforoğlu, T. (2007). *Minik ve Miniminiklerde Lig Müsabakalarında Katılan Futbolcuların Sporda Saldırganlık ve Şiddet Anlayışlarının İncelenmesi*. Fenerbahçe S.K. 100. Yıl Spor ve Bilim Kongresi: 153-159, İstanbul.
- Kılıçgil, E. (2003). *Futbol Taraftarlarının Şiddet İle İlgili Tepkilerinin Psiko-Sosyal Boyutları*. Spormetre Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi, 1(1): 21-29.
- Koç, B. (2011). *Okullarda Şiddet*. 2. Baskı, İstanbul; Eyazı Yayınları.
- Gözütök, D. (2008). *Eğitim ve Şiddet*. Ankara, Gazi Kitabevi.
- Öğütölmüş, S. (1995). *Liselerde Şiddet ve Saldırganlık*. Yayımlanmamış Araştırma Raporu, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Şahin, H.N. (1999). *Televizyonda Şiddet ve Çocuklarımız: Etkilenmemeleri İçin Neler Yapabilirsiniz*. Türk Psikoloji Bülteni, 4(8): 76-82.

Tuzgöl, M. (2000). *Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2(14): 39-48.

Üstün, A., Yılmaz, M., Kırbaç, Ş. (2007). *Gençleri Şiddete Yönelten Nedenler*. İçinde, Solak, A (Ed), *Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu*. Ankara; Hegem Yayınları: 109-131.

Yakut, S. (2012). *Lise Öğrencilerinde Dindarlık-Şiddet Eğilimi İlişkisi*. Yayınlanmış yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.